

Висновки

Отже, креативні корпорації як паростки трансформації соціально-трудових відносин не замінюють ні адаптивні, ні традиційні компанії тією самою мірою, якою постіндустріальне суспільство не замінює індустріальне чи аграрне; вони лише визначають тенденції, що розвивають природу соціальної структури. І в такому розумінні знання про них поширюють наукові уявлення про умови оптимізації розвитку соціально-трудових відносин.

Перспективи подальших досліджень

Дослідження можливостей розвитку креативних корпорацій є необхідним для формування ефективних механізмів регулювання соціально-трудових відносин з орієнтиром на майбутнє.

1. *Розвиток корпоратизму і корпоративних відносин в економіці України / За ред. В.І. Голікова. – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. – 304 с.* 2. *Управление человеческими ресурсами / Под ред. М. Пула, М. Уорнера. – СПб.: Питер, 2002. – 1200 с.* 3. *Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М.: Логос, 2000. – 304 с.* 4. *Drucker P.F. Landmarks of Tomorrow. New Brunswick (US) – L. (UK), 1996. – P. 86.* 5. *Habermas J/ The Philosophical Discourse of Modernity. Cambridge, 1995. – P. 363.* 6. *Galbraith J.K. The New Industrial State. 2 nd ed. L., 1991. – P. 29.*

УДК 330.341.1:339.564

М.Б. Ковальчук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра теоретичної і прикладної економіки

ЕКСПОРТ НАУКОВОМІСТКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© Ковальчук М.Б., 2007

Сьогодні надзвичайно актуальним є питання інноваційного розвитку економіки України. У статті розглядається сучасний стан, проблеми та перспективи виробництва та експорту високотехнологічної науковомісткої продукції як одного з факторів, що сприяє активізації інноваційного розвитку країни. Пропонується зосередити увагу на ролі експорту науковомісткої продукції в інноваційному розвитку економіки України.

The question of innovation-oriented development of Ukrainian economy is being of current importance nowadays. In the article modern conditions, problems and prospects of production and export of advanced technology science intensive products as one of the factors contributing to activation of innovation-oriented country development is considered. It is suggested to concentrate attention on the role of export of science intensive products in the innovation-oriented development of Ukrainian economy.

Постановка проблеми

Глобалізація світової економіки, розширення ЄС вимагають від держави підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, покращання якості з необхідним дотриманням екологічних та санітарних норм, модернізації виробництва, технологічного оновлення економіки, підсилення інноваційного розвитку, що є необхідною передумовою економічного розвитку держави. В сучасній системі світогосподарських відносин для багатьох країн пріоритетами є освоєння інноваційного напрямку розвитку, вдосконалення високотехнологічних видів виробництва, активніше використання міжнародного досвіду у розвитку національної економіки.

Активна експортна діяльність дає можливість підприємствам забезпечити збільшення припливу вільно конвертованих валютних засобів, які можуть бути спрямовані на структурну перебудову, технічне та технологічне вдосконалення виробництва, залучення західної техніки і технології, що сприятиме інноваційному розвитку країни [1, с. 310]. Згідно з експертними оцінками спеціалістів, машинобудівним підприємствам для створення матеріальної зацікавленості в отриманні валютної виручки, що забезпечить приріст фонду споживання і технологічну перебудову, необхідно випускати близько 20% експортної продукції, а не 5–6%, як сьогодні. За офіційними даними, у рейтингу за індексом технологічного рівня (у вибірці 100 пунктів за 10-бальною оцінкою) Україна займає 99 позицію – 3,24 пункта [2, 11].

Щодо рівня високих технологій, то в деяких галузях Україна займає провідні позиції. Наша держава входить в п'ятірку країн, які володіють найпередовішими аерокосмічними технологіями. З 22 базових технологій ракетно-космічної галузі Україна має 17. Окреслюється доволі великі перспективи розвитку суднобудівної галузі України, яка увійшла до десятки найбільших суднобудівних держав світу. Крім цього, наша держава є однією з семи країн світу, що мають повний цикл літако- та вертольотобудування та шоста країна в світі, що має власну технологію вертольотобудування. Україна – одна з небагатьох країн, що володіють унікальною арсенід-галієвою технологією створення напівпровідникових приладів, які працюють у діапазоні надвисоких частот [3, 14].

Проблема полягає у тому, що дослідження і розробки, що виконуються вітчизняними науковцями і вченими, не мають практичного застосування, що зумовлено недостатнім фінансуванням, постійною зміною законодавчого поля, що регулює режим інноваційної діяльності, (відміна у квітні 2005 р. податкових пільг технопаркам) та бажанням виробників реалізовувати низькотехнологічну продукцію, що забезпечує прибуток в короткостроковий період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Інноваційний розвиток досліджено у роботах відомих українських вчених О. Амоші, В. Гейця, Ю. Макогона, М. Долішнього, О. Алімова, Н. Іванова. Загалом основні проблеми повноцінного використання інноваційного промислового потенціалу України активно обговорюються фахівцями з НАН України.

Постановка цілей

Метою статті є визначення напрямів розвитку експорту науковомісткої продукції, виділення основних проблем, що стримують розвиток експортноорієнтованих галузей економіки України та визначення шляхів, що допоможуть підвищити рівень експорту науковомісткої продукції як одного з факторів інноваційного розвитку України.

Виклад основного матеріалу

У сучасному світі спостерігається значний розрив у рівні технічного розвитку окремих країн. У зв'язку з цим розвинуті країни спеціалізуються на експорті високотехнологічних та наукомістких товарів, а слабкорозвинуті – на експорті сировини та палива. Що стосується України, то згідно з деякими даними, у товарному експорті рівень високотехнологічної складової у січні – квітні 2005 р. знизився до 1,9%, тоді як низькотехнологічної та середньотехнологічної – зріс до 77%.

Причиною цьому є декілька факторів. По-перше, надзвичайно важливу роль у сприянні розвитку високих технологій та їхнього експорту відіграє держава. Залучаючи до створення законодавчої бази, що має сприяти розвитку галузі, некомпетентних фахівців, держава може значно сповільнити її розвиток, тому само собою втрачає зміст таке поняття, як “інноваційність”. Крім цього, надзвичайно складною залишається проблема перебування високотехнологічних галузей в тіні (на суму близько 150–200 млн. дол. США) [4; 8]. Недосконалою в нашій державі є й система податкових пільг, що активно застосовуються в розвинених державах (США, Німеччина, Ізраїль, Східна Європа), де оподаткування значно нижче. Зокрема, яскравим є приклад Індії, яка ще на початку 90-х років була в гірших умовах розвитку, ніж Україна, однак завдяки низькій пільзі вже

сьогодні має потужну високотехнологічну базу, що працює за схемою замкненого виробничого циклу.

Наприклад, законодавством Японії для стимулювання впровадження високотехнологічного та екологічно безпечного обладнання дозволяється в перший рік його експлуатації амортизувати 50% його вартості. Крім того, для малих та середніх підприємств існує пільговий режим очисного обладнання: у перші три роки можна амортизувати по 30% його вартості.

Проблема для України полягає в тому, що бізнес у сфері високих технологій активно розвивається зазвичай там, де створені відповідні умови (наприклад, в Угорщині чи в Естонії, де ставка податку на прибуток від високих технологій становить нуль відсотків) [4; 8]. Неприятливий інноваційний клімат, що сьогодні є характерним для нашої держави, “витісняє” розвиток виробництва високотехнологічної продукції, що гальмує тим самим розвиток важливих експортноорієнтованих галузей. Тому нам необхідно всіляко сприяти розвитку технологічноємних виробництв, що сьогодні перебувають не в найкращому становищі та потребують підтримки.

Проте необхідно зазначити, що Кабінетом Міністрів України пріоритетним напрямом підвищення конкурентоспроможності національної економіки у 2006 р. визначено посилення інноваційної активності підприємств реального сектору економіки та підвищення його конкурентоспроможності через створення інституціонального середовища для стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання та попиту на інноваційну продукцію [5; 5]. Надзвичайно важливою в цьому плані є підтримка діяльності технопарків (сьогодні їх 8), що випускають близько 11% інноваційної продукції України [6, 7].

Пріоритетними галузями для Мінпромполітики є ті, в структурі виробництва яких переважають наукомісткі технології. Це авіа- та машинобудування, автомобіле- та суднобудування. Одне робоче місце на підприємстві вищеперелічених галузей автоматично забезпечує роботою ще десять чоловік у суміжних з ним галузях [7, 5].

Отже, не забезпечивши сприятливих умов для розвитку високотехнологічної продукції, не визначивши її як “пріоритетну” з відповідним наданням пільг та законодавчого підкріплення, ми втрачаємо не лише кошти (згідно з деякими даними, 20 тисяч чоловік у галузі високих технологій виробляють стільки ВВП, як 200 тисяч людей, що працюють в інших секторах), а й основного рушія інноваційного розвитку країни [4, 8]. Крім цього, ми позбавляємо себе права у будь-який спосіб впливати на промислову політику на міжнародному ринку, як це роблять США, Англія, Німеччина та Японія, нематеріальні активи яких значно переважають матеріальні.

Ринок СОТ, у який Україна намагається активно інтегруватися, дає можливість українській промисловості розширювати експортну діяльність. Проте це можливо лише за умови відповідності вітчизняних товарів світовим нормам і стандартам. Крім цього, надзвичайно важливим в цьому плані є імпорт, завдяки якому залучаються зарубіжні інноваційні технології, що так необхідні Україні.

Нерідко українську промисловість, крім авіації, оборонного комплексу і важкого машинобудування, називають сировинним придатком Європи і США. Іноземні підприємці закупають нашу сировину і на основі суперсучасних технологій виробляють високоякісні товари.

Європа експортує до нас переважно високотехнологічну продукцію (механічні, електричні машини, устаткування і транспортні засоби становлять близько 36% імпорту з країн ЄС), тоді як український експорт у країни ЄС – це, здебільшого, продукти первинної обробки. Найбільшими статтями експорту у 2004 р. залишилися метал (40%), хімія (8%), мінеральна сировина (13%). Все це переважно проста сировина: на чорні метали припадає 30–35% усього товарного експорту України, тоді як на вироби з чорних металів – лише 3–5% [8, с. 85].

Більше того, чорна і кольорова металургія, гірничорудне виробництво, хімічна промисловість, що є переважаючими статтями українського експорту, належать до виробництв, що створюють екологічні проблеми. Цього уникають західні країни.

Що стосується диверсифікації експорту, що зростає в міру підвищення рівня економічного розвитку країни, за останні 15 років він був обмеженим. Найнижчі результати диверсифікації спостерігаються у країнах СНД, в зокрема і в Україні [9, 12].

Стан промислових підприємств України також не найкращий. Рівень зношеності виробничих фондів підприємств становить понад 60 відсотків, а на низці підприємств – понад 90%. Сьогодні питома вага найенергоємніших галузей, що є одночасно експортноорієнтованими, досягає 50% (у 1990 р. – 21%). Тому необхідно пришвидшувати темпи перебудови, що спрямована на підвищення рівня виробництва високотехнологічної та наукоємної продукції та зменшити залежність України від імпорту енергоносіїв (ми на третьому місці в світі за обсягами імпорту газу) [10, 12]. Лише після вирішення цих проблем ми можемо сподіватися на стабільний поступ в інноваційному розвитку

Необхідно врахувати, що найбільш технічно і морально застаріле обладнання, яке має велику енергоємність, зосереджено саме в таких експортноорієнтованих галузях промисловості, як металургійна (частка експортної продукції становить близько 80%, зношеність ОФ – 70,1%) та хімічна (експортна частка продукції – 70%, зношеність ОФ – 73,5%) [11, 5].

Загострює проблему і те, що український виробник виготовляє продукцію і сплачує за кредитні ресурси 17–20%, тоді як його конкурент у Європі сплачує лише 4–5% [12, 3].

Промислово розвинені країни приділяють велику увагу своєму інноваційному розвитку, завдяки чому за останні 15 років кількість працівників в інноваційній сфері в США та Західній Європі збільшилась у 2 рази, в Південно-Східній Азії – в 4 рази [13, 9]. Кількість учених-дослідників у розрахунку на 1 млн. населення становить сьогодні у Японії 5,3 тис. осіб, Росії – 3,5 тис, Канаді – близько 3 тис, Швеції – понад 5 тис, Фінляндії, яка займає в рейтингах конкурентоспроможності перше місце, – понад 7 тис осіб, тоді як в Україні лише понад 2 тис. осіб [14, 26].

Як зазначають відомі дослідники Амоша та Іванов, фінансування виробничих комплексів, без його наукового і матеріального забезпечення новими наукоємними технологіями, призвело лише до значного подорожчання без покращання споживчих властивостей та якості продукції. На відміну від розвинених країн, де 85–90% приросту ВВП надає на виробництво наукоємної продукції, наша економіка розвивається без істотного використання результатів наукових досліджень і новітніх технологій [15, 37].

Серед інноваційно-активних підприємств 15 підприємств були задіяні в переданні нових технологій в межах України (1% від загальної кількості), одне підприємство здійснювало експорт нових технологій за межі України. Усе це свідчить, що передання технологій, як і придбання, обмежується внутрішнім ринком [16? 26]. Дані про обсяг реалізованої інноваційної продукції України в період з 2000 по 2004 рр. наведено у таблиці [17, с. 353].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції

(у фактичних цінах; млн. грн.)

	2000	2001	2002	2003	2004
Разом	12148,3	10365,4	12605,7	12882,1	18784,0
зокрема принципово нової	3 3,6	674,8	5753,2	5640,	954 ,3
Із загального обсягу поставлено на експорт	3023,6	3158,5	4421,5	4776,2	7984,4

На експорт 2004 р. було поставлено 42,5 % інноваційної продукції, тоді як у 2003 р. – 37,1 %, а у 2002 р. – 35,1 % всієї інноваційної продукції.

За оцінками експертів, обсяг високотехнологічного експорту у 2000 році становив 32 млн. дол., у 2003 – 71 млн. дол., 2005 – 165 млн. дол. США [4, 8]. Основними замовниками були розвинені країни, такі, як США, Канада, Франція, Німеччина, Швейцарія та інші.

Як свідчить досвід розвинених країн, існують три основні типи інноваційної стратегії розвитку національної економіки [18; 41]:

- стратегія "перенесення" (переважне використання іноземного науково-технічного потенціалу і впровадження (імпорт) розроблених за кордоном технологій у власне виробництво (Японія);
- стратегія "запозичування" (освоєння виробництва продукції, що вироблялась раніше у розвинених країнах із нарощуванням власного інженерно-технічного супроводу виробництва (Китай та низка країн Південно-Східної Азії);

– стратегія "нарощування" (використання національного науково-технічного потенціалу, залучення іноземних науковців і фахівців (імпорт робочої сили), залучення інноваційних капіталів (імпорт капіталу) (США, Великобританія, Німеччина, Франція).

Висновки

Отже, одним з найдієвіших засобів пришвидшення інноваційного розвитку економіки України є ведення такої зовнішньої торгівлі, яка б, враховуючи експортний потенціал України, задовольняла вимоги і потреби ринку та вдосконалення структури експорту з переважанням високотехнологічної продукції. Необхідно зазначити, що освоєння всієї гами високотехнологічних промислових виробництв та експорт цієї продукції є неможливим, тому основною метою є забезпечення раціональної структури експорту–імпорту та втримання лідируючих позицій в перспективних для України інноваційних галузях.

Перспективи подальших досліджень

Ці дослідження будуть можуть бути використані для формування економічних механізмів стимулювання експортного виробництва високотехнологічної продукції промислових підприємств України.

1. Иванов Н.И. Экономические аспекты производственного потенциала. Теория – практика. – Донецк.: ИЭП НАН Украины, 2000. – 420 с. 2. Романчук Я. Гідні більшого // Українська газета: інформаційно-аналітичний тижневик. – 2006. – № 3(52). 3. Орлик О. Останній із могикан? // Голос України. Газета Верховної Ради України. – 2006. – № 10 (3760). 4. Іценко Г. Навпомацки IT-індустрію не підняти // Урядовий кур'єр. Газета центральних органів виконавчої влади. – 2006. – № 53. 5. Постанова "Про затвердження Основних напрямків урядової політики в економічній та соціальній сфері на 2006 рік" від 20 січня 2006 // Урядовий кур'єр. Газета центральних органів виконавчої влади. – 2006. – № 15–16. 6. Ніколаєнко С. Національна інноваційна система – дорога в майбутнє // Урядовий кур'єр. Газета центральних органів виконавчої влади. – 2005. – № 146. 7. Шандра В. "Україна виграє від членства у СОТ" // Урядовий кур'єр. Газета центральних органів виконавчої влади. – 2005. – № 131. 8. Кучкова Н, Саннікова С. Проблеми сертифікації української продукції в умовах глобалізації світової економіки // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. – 2005. – № 2. 9. Романчук Я. Ціна застою // Українська газета: інформаційно-аналітичний тижневик. – 2006. – № 7(56). 10. Діак І. Чому забули про енергозбереження // Голос України. Газета Верховної Ради України. – 2006. – № 49 (3549). 11. Шандра В. Принуюю промисловості активи не поновиши // Урядовий кур'єр. Газета центральних органів виконавчої влади. – 2005. – № 126. 12. Кінах А. Треба завжди дотримуватися балансу між мораллю та прибутком, приватним і суспільним інтересом // Голос України. Газета Верховної Ради України. – 2005. – № 75 (3575). 13. Ніколаєнко С. Чи отримає нове дихання інноваційна діяльність? // Голос України. Газета Верховної Ради України. – 2006. – № 27 (3777). 14. Шнитко О. Нагромадження основного капіалу як фактор конкурентоспроможності економіки // Економіка України. – 2005. – № 7. 15. Кондрашов М. Проблеми регіональної промислової політики. Інноваційний розвиток України // Економіст. – 2005. – № 4 квітень. 16. Жукович І., Рижкова Ю. Інноваційна діяльність в українській економіці. Сучасний стан та проблеми // Статистика України: науково-інформаційний журнал. – 2005. – № 1. 17. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Консультант, 2004. 18. Курдінович О. Формування стратегії інноваційної політики // Промисловий потенціал та ефективність його використання: Зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т ек. Редкол.: акад. НАНУ О.М.Алимов (відп. ред.) та ін. Київ, 2003 – 123 с.